Anca Mihaela Sapovici

SOARTA ÎMPRUMUTURILOR LEXICALE DIN NEOGREACĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ: CAZUL CUVINTELOR EXPRESIVE (II)

Am prezentat în două articole anterioare[1] statutul actual al împrumuturilor lexicale din neogreacă, cu o privire specială asupra cuvintelor expresive. După cum menționam atunci, unele dintre aceste cuvinte expresive tind să se stabilească astăzi într-o zonă obscură a vocabularului, undeva la mijlocul drumului dintre familiar și argotic, fără a putea fi revendicate în mod absolut de niciuna dintre aceste categorii stilistice.

Deoarece în partea întâi a articolului am amintit substantivul **garagață**, împrumut din neogreacă, socotim oprtun să menționăm aici și perechea sa semantico-etimologică, substantivul feminin **coțofană**. „Pasăre din familia corvidelor, de mărimea unui porumbel, cu coada lungă, cu penele de pe spate negre, lucioase, iar cele de pe piept și de pe partea inferioară a aripilor, albe (Pica pica)”, *coțofană* are, ca și sinonimul său, *garagață*, și un sens figurat, acela de „persoană rea, gălăgioasă”[2], fără maniere, cu referire specială la femei. Cu acest sens a fost utilizat recent într-o alocuțiune electorală de fostul președinte al Republicii Moldova, Igor Dodon: „Stimaţi concetăţeni, eu vă îndemn să fiţi foarte atenţi la toate declaraţiile şi promisiunile sterile şi populiste ale oponentei mele. Uitaţi-vă calm, atent, liniştit, analizaţi. Noi avem ce pierde toţi, statul are ce pierde, fiecare cetăţean are ce pierde de la votul acesta. Dacă e să parafrazez o vorbă din popor, nu schimbaţi porumbelul din mână pe coţofana de pe gard”[3].

Originea grecească a cuvântului, propusă de Cihac[4], Șăineanu (ed. 4, 1929) și Scriban (1939) este considerată nesigură de autorii DA. DELR consideră că este „probabil împrumut din m. gr., cf. ngr. *κοτσυφίνα* „mierlă” < *κότσυφος* „bărbătușul mierlei” (= *κόσσυφος*, cuvânt moștenit din v.gr) // probabil înrudit cu ucr. *kocofist* „codobatură”.

OFTICOS Creat pe teren românesc prin derivare cu sufixul -os, adjectivul **ofticos** a avut multă vreme sensul etimologic de „bolnav de oftică; tuberculos, ftizic; (fig.) lipsit de putere; slab pipernicit, anemic”. Cu acest sens se păstrează până

[1] Sapovici 2015 și Sapovici 2016.

[2] SDLR, s.v. *coțofană*.

[3] https://www.g4media.ro/dodon-atac-la-maia-sandu-nu-schimbati-porumbelul-din-mana-pe-cotofana-de-pe-gard-val-de-ironii-pe-internet-in-modova-meme-uri-cu-putin-si-porumbei.html

[4] CDEDR: 652, s.v. *coțofană*.

LR, LXIX, nr. 3–4, p. 475–480, București, 2020

BDD-A32997 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:15 UTC)

astăzi în literatură. În limbajul colocvial, sensul etimologic s-a estompat cu timpul, cuvântul fiind cunoscut cu sensul său, mai degrabă, argotic, acela de persoană „care se supără ușor; invidioasă, ranchiunoasă”[5]. Cuvântul se regăsește, așa cum era de așteptat, în contexte mai degrabă non-literare. La o căutare pe internet, am constat că incidența acestui termen este destul de ridicată în articole[6] sau cronici sportive, în comentarii ale adolescenților sau în postări ale unor personaje lipsite de exigențe estetice și pretenții intelectuale. De asemenea, este prezent în limbajul copiilor și, prin urmare, bine reprezentat și în literatura pentru copii.

În ceea ce privește etimologia substantivului **oftică**, sunt de subliniat câteva aspecte interesante. Etimonul *ὄχτικας*, oferit de DA nu apare decât în dicționarele bilingve sau plurilingve de secol XIX, cum ar fi Dehèque sau Weigel[7], dar nu este înregistrat de Babiniotis, Triandafyllidis sau alte dicționare contemporane de neogreacă. De asemenea, important de subliniat este faptul că substantivul *ὄχτικας* nu se regăsește nici în *Dicționarul de greacă medievală* al lui Kriaras.

Termenii folosiți în greaca contemporană pentru *oftică (ftizie)* sunt *χτικιό*, *φυματίωση*, *φθίση*[8]. Dintre acestea, primul este cel mai popular, având drept etimon substantivul mgr. *κτικιό* (< *κτικιάζω*), provenit, la rândul său de la cuvântul *έκτικός* (febră) din greaca elenistică < vgr. *ἕξις*[9]. O explicație posibilă a faptului că termenul *ὄχτικας* nu apare deloc în lucrările actuale de lexicografie și nici în *Dicționarul* lui Kriaras ar putea fi aceea că termenul a fost creat artificial în epoca purismului arhaizant (orientare a lingviștilor și filologilor greci care a avut drept consecință crearea katharevousei). Această formă conservatoare a limbii, concepută la sfârșitul secolului al XVIII-lea ca un compromis între greaca veche și demotică se încadrează, de altfel, în curentul mai larg, sud-est european, de dezorientalizare a limbilor naționale, specific popoarelor aflate vreme îndelungată sub influența politică a Imperiului Otoman[10].

PIROSTRIE „Cadru metalic circular sau triunghiular cu trei picioare (așezat direct pe pământ), pe care se pune ceaunul, căldarea sau oala la foc”. Cuvântul provine din gr. *πυροστία* și nu din *πυρωστία*, așa cum greșit indică DLR. Sensul inițial tinde să piardă teren astăzi, prin evoluția mijloacelor culturii materiale, dar rămâne în uz, prin adaptarea lui la forme mai rudimentare de aparate de gătit, precum arzătoarele

[5] Dictionar de argou.

[6] Un exemplu reprezentativ poate fi găsit aici: http://www.sportulbistritean.ro/mai-bine-un-magar-sanatos-decat-un-savant-ofticos/

[7] Nu apare în Alexandre. Hamilton înregistrează doar termenul *hectic* explicat prin adjectivul *έκτικὸς*, s.v. *hectic*.

[8] Le-am regăsit pe toate trei într-un articol de pe un blog din Grecia, dedicat sanatoriului Karamani din Hánia, peninsula Pelion, în Tesalia: „Εκείνες τις εποχές το να ασχοληθεί κάποιος με τη φυματίωση ήταν μεγάλη απόφαση. Η φθίση ή χτικιό ήταν στίγμα μεγαλύτερο από ότι το AIDS στις μέρες μας” (În acea epocă faptul de a se ocupa cineva de tuberculoză era o mare curajoasă. Ftizia sau oftica era un stigmat mai mare decât este SIDA în zilele noastre), http://timetravel.gr/blog/page/2/.

[9] Montanari, s.v. *ἕξις*.

[10] Friedman 2005: 28–29.

BDD-A32997 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:15 UTC)

pe gaz pentru camping. Nu se cunoaște perioada când a fost adoptat de limba română, dar pare să fi dobândit destul de repede sensul figurat, ce face referire la „cununa care se pune pe capul mirilor în timpul celebrării căsătoriei religioase”[11]. Forma asemănătoare specifică ambelor obiecte a favorizat, probabil, transferul de sens. Cele mai vechi contexte datează din epoca marilor clasici ai literaturii române: „Rică și Zița compătimesc împreună... și-ar vrea... să puie pirostriile”[12]. Utilizat, de obicei, la plural, ca element al expresiei *a-și pune pirostriile (pe sau în cap)*, pare să se individualizeze, nemaiavând nevoie de susținerea celorlalte elemente ale expresiei. Este folosit astăzi, cu sensul său figurat, și ca termen de sine stătător, precum în titlul următor: *Pirostria: pentru ele – vis, pentru ei – coşmar*[13]. Sensul actual, de obiect de cult folosit în celebrarea cununiei, se folosește exclusiv cu conotație ironică.

PRISOS, un cuvânt bine integrat în limbă, regăsit la toate nivelurile stilistico-semantice ale limbii, este utilizat cel mai frecvent ca element al locuțiunii adverbiale „de prisos”, „care este în plus, mai mult decât trebuie, peste obișnuit”[14]. Etimonul este adjectivul ngr. *περισσός* „abundent, excedentar”.

Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea este folosit în această combinație: „mai tot-d’a-una *afierosesc* se întrebuinţa alături cu dau, miluesc, închin şi alţi sinonimi, pe lângă cari el însuşi era cu totul de prisos”[15].

Substantivul tinde să devină livresc, cedând locuțiunii adverbiale privilegiul de a ocupa podiumul în preferințele vorbitorilor limbii române actuale.

PRICOPSI verb reflexiv, marcat în DLR ca „popular și familiar ; adesea ironic” are sensul de „a realiza un profit, un câștig, un folos, a ajunge la o situație (materială) bună (adesea prin mijloace abuzive, incorecte, fără muncă etc.); a se îmbogăți, (popular și familiar) a se chivernisi, a se căpătui”. Interesant de remarcat faptul că sensul său este explicat în DLR printr-un alt cuvânt de origine grecească, verbul *a (se) chivernisi* „a progresa, a avansa ; a promova”, ceea ce ne face să constatăm faptul că, în mentalul colectiv, ideea de îmbogățire, de dobândire a unei situații financiare și sociale bune, a fost legată, pentru o bună bucată de vreme, de comunitatea grecească din țările române. Sensul inițial, mai apropiat de etimon atât din punct de vedere semasiologic cât și gramatical este marcat de DLR ca „învechit”.

Astăzi înțelesul termenului pare să se restrângă, limitându-se la ultimul dintre sensurile redate de DLR, acela de „a ajunge sau a aduce într-o stare rea, deplorabilă, a nu reuși sau a face să nu reușească într-o acțiune”[16]. Ponderea rezultatelor afișate

[11] DLR, s.v. *pirostrie*.
[12] Caragiale 1939, p. 53. DLR, s.v. *pirostrie*.
[13] https://revistatango.ro/pirostria-pentru-ele-vis-pentru-ei-cosmar-1389.
[14] DA, s.v. *prisos*.
[15] Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, Bucureşti, 1886–1896, vol. I, …, cf. Galdi, s.v. „afierosi”, p. 140.
[16] DLR, s.v. *pricopsi*.

BDD-A32997 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:15 UTC)

în presă, pe forumuri sau în social media nu lasă loc la interpretări în această direcție. Cuvântul poate crea, în același timp, o atmosferă de epocă, de bună calitate, trimițând, în cheie postmodernă, la presa polemică a sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX: *Cum ne-am pricopsit cu toți izmenarii*[17].

Etimonul este forma de aorist (*προκόψω*) a verbului *προκόπτω*. Și în acest caz, forma veche a cuvântului, *procopsi*, este mai apropiată de etimon.

SCHIMONOSI provine din greacă, însă nu de la forma verbală *ασχήμωσα*, care nu este aoristul verbului *ασχημαίνω* (aor. *ασχήμυνα*). Prin urmare, etimologia propusă de DLR prezintă o dublă greșeală, prima dintre ele, capitală. Problema etimologiei acestui verb este mai complicată decât ar putea părea la prima vedere și necesită o abordare diacronică. „Arheologia" verbului românesc ne pune înainte forma *schimosi*, atestată în cea mai veche versiune românească a psalmilor, *Psaltirea Hurmuzaki*, datând de la începutul secolului al XVI-lea: „Pelița mea schimosise dereptu untul"[18]. Aceeași formă apare, un secol mai târziu, într-un *Cuvânt de înmormântare* din Calafindești (Suceava): „Dece pentru că se vor scula morții, să nu facem lucrure schimosite pentru morți. Să nu ne rumpem hainele, ce mai vârtos inimile [...]. Să nu ne dărâiem obrazele și să ne rumpem părul, să nu cumva facem necredință învierei"[19]. Aceeași formă poate fi întâlnită și în *Viiața lumii*: „În foc te vei schimosi, peminte, cu apa"[20].

Conform lui Scriban, forma *schimosit* este specifică jumătății estice a Romaniei, în vreme ce în vest forma preferată ar fi *schimonisit*. Același Scriban consideră că verbul românesc ar proveni din combinarea a două verbe grecești: *ασχημίζω* (aor. *ασχήμισα*) și *ασχημονώ* (aor. conj. *ασχημονήσω*), ambele provenind din adj. *άσχημος* (*urât*). O altă explicație posibilă ar fi refacerea rădăcinii verbului prin analogie cu adjectivul *άσχημος*, de unde ar fi rezultat verbul *schimosi*, în Moldova, în vreme ce în Muntenia verbul *ασχημονώ* pare să fi avut o influență mai puternică. Ambele variante au fost încadrate în categoria verbelor terminate în *-osì*, terminație destul de productivă în epoca împrumuturilor prefanariotă și fanariotă, cu mari valențe expresive[21].

DICŢIONARE

Alexandre — C. Alexandre, *Dictionnaire grec–français*, Paris, 1878.
Babiniotis[1] — Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, ediţia a II-a, Atena, 2002.

[17] https://oanastanciulescu.ro/index.php/2015/10/23/cum-ne-am-pricopsit-cu-toti-izmenarii/.
[18] Hurmuzaki 2005.
[19] *Crestomație I*: 221, 3^{v}. Textul este datat 1639.
[20] *Crestomație II*, *Viiața lumii* (1671–1673).
[21] Gáldi 1939: 122–124.

BDD-A32997 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:15 UTC)

Babiniotis[2]	Γ. Μπαμπινιώτη, *Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, ediţia a II-a, Atena, Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε, 2002.
CDEDR	A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, vol. II: *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs–modernes et albanais*, Francfort, Ludolphe St. Goar; Berlin, S. Calvary; Bucureşti, Sotscheck, 1879.
Chantraine	P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris, 1977.
DA	*Dicţionarul Academiei*, Bucureşti, 1913–1949.
DDRF	Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain–français* [Vol. I–IV], Bucarest, 1893–1895.
Dehèque	F. D. Dehèque, *Dictionnaire grec moderne–francais*, Paris, 1825.
DEX	*Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1996.
Dimitrakos	Δημήτρης Β. Δημητράκος, *Μέγα λεξικόν όλης τῆς Ελληνικῆς γλώσσης,* Εκδόσεις Δομή, Αθήναι.
DLB	Речник на Българския Език, Институт за Български Език, consultat online la adresa: https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/ОХТИКА/
DLR	*Dicţionarul limbii române*, serie nouă, VI–XI, Bucureşti, 1965–1986.
DLRLC	*Dicţionarul limbii române literare contemporane*, Bucureşti, 1955–1957.
Hamilton	Henry L. Hamilton, *A Lexicon of the Greek Language*, ed. a V-a, London, 1868.
Kriaras	Εμμανουήλ Κριαράς, *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας, 1100–1669*, Θεσσαλονίκη, 1969–2012.
Montanari	Franco Montanari, *Σύγχρονο Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα, Αθήνα, 2013.
SDLR	August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, ediţiunea întâia, Iaşi, 1939.
Skarlatos	Σκαρλάτου Βυζαντίου, *Λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, Atena, 1895.
ȘDLR	Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbei române*, a VI-a ediţiune revăzută şi adăogită, Bucureşti, 1929 (ed. I 1896, ed. II 1908).
Triandafyllidis	*Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Λεξικό Τριανταφυλλίδη)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], ed. IV, 2003.
Weigel	Karl Weigel, *Λεξικόν Γερμανικόν-Απλορωμαικόν* / *Teutsch-Neugrichisches Wörterbuch*, Lepzig, 1804.

SURSE

Caragiale 1939, *O noapte furtunoasă*, în *Opere*, vol. VI: *Teatru*, ediție îngrijită de Ș. Cioculescu, București, 1939.

Crestomație I: *Crestomația limbii române vechi*, vol. I (1521−1639), coordonator Alexandru Mareș, București, Editura Academiei Române, 2020.

Crestomație II: *Crestomația limbii române vechi*, vol. II (1640−1715), coordonator Alexandru Mareș, București, Editura Academiei Române, 2020.

BDD-A32997 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:15 UTC)

Hasdeu 1886: B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, Bucureşti, 1886–1893, vol. I, 1886.
Hurmuzaki 2005: *Psaltirea Hurmuzaki*, studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, vol. II, Bucureşti, 2005.

BIBLIOGRAFIE

Gáldi 1939: Ladislas Gáldi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapesta, 1939.
Graur 1975: Al. Graur, *Alte etimologii româneşti*, Bucureşti, 1975.
Graur 1963: Al. Graur, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, 1963.
Graur 1936: Al. Graur, *Notes d'étymologie roumaine*, în *Bulletin linguistique* IV, 1936, p. 64–119.
Sapovici 2016: *Mic glosar de cuvinte expresive de origine (neo)greacă*, în volumul *Pagini alese. Omagiu lui Alexandru Mareș la împlinirea vârstei de 80 de ani*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2016, p. 190–202.
Sapovici 2015: A.M. Sapovici, Soarta împrumuturilor lexicale din neogreacă în limba română actuală: cazul cuvintelor expresive (I), în *Limba română*, LXIV, nr. 3, 2015, p. 417–425.
Todorov Todor A.: *Zur Etymologie zweier balkanischer Entlehnungen in der bulgarischen Sprache: текясвам, терк*, în *Philologica Jassyensia*, VIII, nr. 1 (15), 2012, p. 223−228.

THE OUTCOME OF GREEK LOANWORDS INTO THE PRESENT-DAY ROMANIAN LANGUAGE: THE CASE OF EXPRESSIVE WORDS (II)

(Abstract)

The purpose of this article is to tackle the issue of lexical borrowing from Greek that have been affected by extra-linguistic factors, resulting in a stylistic loss. It is in fact a continuation of an article published in 2015 regarding the phenomenon of Greek loanwords that have received stylistic connotations over the years. We have pursued the words diachronically and we have insisted on their stylistic evolution. We have also taken into consideration the pragmatic aspect of their current situation in the Romanian language, and we have dealt with the linguistic phenomenon from the point of view of language sociology.

Cuvinte-cheie: împrumut lexical, diacronie, sincronie, pragmatică, stilistică.

Keywords: lexical borroming, diacrony, synchrony, Pragmatics, Stylistics.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13

BDD-A32997 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 01:56:15 UTC)